گذرنامه
ورود به آینده شگفت انگیز

جامعه شناسی دوازدهم

رشته علوم انسانی

کتاب آموزش و آزمون - تست و نکته

احترام امینی - ناظر علمی: حامد یاری

بسم الله الرحمن الرحيم

مقدمه

بـــه نـــام خداونـــد جـــان و خـــرد کـــزین برتـــر اندیشـــه برنگـــذرد

دسترسی به کتاب‌ها و منابع کمک آموزشی مناسب از خواسته‌های دانش‌آموزان مقطع متوسطهٔ دوم در رشته علوم انسانی است و تعداد کمی از ناشران و مؤسسات علمی به این مقوله توجه نموده‌اند. مؤسسه علمی آموزشی مبتکران با بهره‌گیری از تجربه و دانش دبیران و معلمان توانمند، به تولید کتاب‌های آموزش و تست در دروس تخصصی علوم انسانی اهتمام ورزیده است. کتاب «جامعه‌شناسی دوازدهم» از مجموعهٔ **گذرنامه** که با تلاش و زحمات فراوان مؤلف محترم آماده گردیده است می‌تواند پاسخگوی نیازهای علمی و تحصیلی دانش‌آموزان پایهٔ دوازدهم رشتهٔ علوم انسانی در این درس تخصصی باشد.

این کتاب در پنج بخش تدوین گردیده است:

۱. درسنامه‌های کامل که در عین سادگی و قابل فهم بودن از هر گونه تفسیر و توضیح خارج از کتاب پرهیز کرده است.

۲. پرسش‌های چهارگزینه‌ای استاندارد همراه با پاسخ‌نامهٔ تشریحی

۳. درس‌آزمون‌های متنوع برای هر درس همراه با پاسخ تشریحی

۴. نمونه آزمون‌های نیم‌سال اول و دوم همراه با پاسخ‌نامهٔ تشریحی

۵. سؤالات کنکور سراسری همراه با پاسخ‌نامهٔ تشریحی

همچنین کتاب حاضر می‌تواند دانش‌آموزان رشتهٔ علوم انسانی را برای شرکت در کنکور آماده‌تر می‌سازد.

در اینجا لازم است از آقای مهندس هادی عزیـزاده دبیـر مجموعـه، ناهیـد صـبائی (تایپیسـت و صـفحه‌آرا)، ملیحـه محمـدی (رسم شکل)، بهاره خدامی (گرافیست) و مینا هرمزی (طراح جلد) تشکر و سپاسگزاری نماییم.

امیدواریم دبیران و دانش‌آموزان رشتهٔ علوم انسانی با اعلام پیشنهادها و انتقادهای خود دربارهٔ این کتاب ما را در بهتر کـردن ویرایش‌های بعدی کتاب یاری نمایند.

ارتباط با مؤلف (تلگرام): **eab261**

انتشارات مبتکران

فهرست

درس اول: ذخیرهٔ دانشی

درسنامه ۷
پرسش‌های چهارگزینه‌ای ۹
درس‌آزمون ۱۲
پاسخ‌نامهٔ پرسش‌های چهارگزینه‌ای ۱۳
پاسخ‌نامهٔ درس‌آزمون ۱۴

درس دوم: علوم اجتماعی

درسنامه ۱۵
پرسش‌های چهارگزینه‌ای ۱۷
درس‌آزمون ۱۹
پاسخ‌نامهٔ پرسش‌های چهارگزینه‌ای ۲۰
پاسخ‌نامهٔ درس‌آزمون ۲۱

درس سوم: نظم اجتماعی

درسنامه ۲۳
پرسش‌های چهارگزینه‌ای ۲۶
درس‌آزمون ۲۸
پاسخ‌نامهٔ پرسش‌های چهارگزینه‌ای ۲۹
پاسخ‌نامهٔ درس‌آزمون ۳۰

درس چهارم: کنش اجتماعی

درسنامه ۳۲
پرسش‌های چهارگزینه‌ای ۳۵
درس‌آزمون ۳۷
پاسخ‌نامهٔ پرسش‌های چهارگزینه‌ای ۳۸
پاسخ‌نامهٔ درس‌آزمون ۳۹

درس پنجم: معنای زندگی

درسنامه ۴۱
پرسش‌های چهارگزینه‌ای ۴۴
درس‌آزمون ۴۷
پاسخ‌نامهٔ پرسش‌های چهارگزینه‌ای ۴۸
پاسخ‌نامهٔ درس‌آزمون ۴۹

درس ششم: قدرت اجتماعی

درسنامه ۵۰
پرسش‌های چهارگزینه‌ای ۵۴
درس‌آزمون ۵۷
پاسخ‌نامهٔ پرسش‌های چهارگزینه‌ای ۵۸
پاسخ‌نامهٔ درس‌آزمون ۶۰

درس هفتم: نابرابری اجتماعی

درسنامه ۶۱
پرسش‌های چهارگزینه‌ای ۶۵
درس‌آزمون ۶۸
پاسخ‌نامهٔ پرسش‌های چهارگزینه‌ای ۶۹
پاسخ‌نامهٔ درس‌آزمون ۷۰

درس هشتم: سیاست هویت

درسنامه ۷۲
پرسش‌های چهارگزینه‌ای ۷۶
درس‌آزمون ۷۸
پاسخ‌نامهٔ پرسش‌های چهارگزینه‌ای ۸۰
پاسخ‌نامهٔ درس‌آزمون ۸۱

درس نهم: پیشینهٔ علوم اجتماعی در جهان اسلامی

درسنامه ۸۲
پرسش‌های چهارگزینه‌ای ۸۵
درس‌آزمون ۸۷
پاسخ‌نامهٔ پرسش‌های چهارگزینه‌ای ۸۸
پاسخ‌نامهٔ درس‌آزمون ۸۹

درس دهم: افق علوم اجتماعی در جهان اسلام

درسنامه ۹۱
پرسش‌های چهارگزینه‌ای ۹۴
درس‌آزمون ۹۷
پاسخ‌نامهٔ پرسش‌های چهارگزینه‌ای ۹۸
پاسخ‌نامهٔ درس‌آزمون ۹۹
آزمون نیمسال اول (۱) ۱۰۱
آزمون نیمسال اول (۲) ۱۰۳
آزمون نیمسال دوم (۱) ۱۰۵
آزمون نیمسال دوم (۲) ۱۰۷
پاسخ‌نامهٔ تشریحی آزمون نیمسال اول (۱) ۱۰۹
پاسخ‌نامهٔ تشریحی آزمون نیمسال اول (۲) ۱۰۹
پاسخ‌نامهٔ تشریحی آزمون نیمسال دوم (۱) ۱۱۰
پاسخ‌نامهٔ تشریحی آزمون نیمسال دوم (۲) ۱۱۰
پرسش‌های کنکوری ۱۱۲
پاسخ پرسش‌های کنکوری ۱۲۱

درس اول

ذخیرهٔ دانشی

آدمی ابتدا از راه حس به ارتباط با جهان و فهم آن می‌پردازد. او ابتدا از راه شنیدن سپس با دیدن و لمس کردن این کار را انجام می‌دهد. پس از گشودن زبان از دانسته‌های دیگران به وسیلهٔ پرسش و پاسخ بهره می‌برد (این راه خاص انسان است).
به تدریج با تفکر و تعقل معنای پدیده‌های اطراف خود را درک کرده و آگاهی وی گسترده‌تر می‌شود.

فهم جهان از راه حس ⇦ پرسش و پاسخ از دیگران ⇦ تفکر و تعقل ⇦ درک جهان اجتماعی و گسترش آگاهی فرد

ذخیرهٔ دانشی (ذخیرهٔ آگاهی)

هر آنچه فرد از تجربه‌های فردی و اجتماعی خود یا مطالعات مدرسه‌ای، دانشگاهی و... می‌آموزد، ذخیرهٔ آگاهی یا ذخیرهٔ دانشی او را شکل می‌دهد.
هر فرد، گروه، قوم، جامعه و امتی یک ذخیرهٔ دانشی دارد که راهنمای زندگی آنهاست.

دانش عمومی

کنش انسانی دارای ۴ ویژگی است: ارادی بودن، آگاهانه بودن، معنادار بودن و هدف‌دار بودن. بنابراین کنش انسان بدون آگاهی انجام نمی‌شود.
انسان‌ها اغلب از آگاهی و دانشی که دربارهٔ کنش‌های خود دارند و اهمیت و نقش آنها در زندگی خود غافل‌اند. علت این امر آن است که این آگاهی‌ها و دانش‌ها به سبب عادت از نظر فرد پنهان می‌مانند، در حالی که اگر این آگاهی‌ها و دانش‌ها نباشند:
الف) زندگی اجتماعی ما مختل شده و جهان اجتماعی فرو می‌ریزد.
ب) زندگی بسیار پرزحمت می‌شود و فرد در تعامل با دیگران با مشکل روبه‌رو می‌شود.
ج) وقت و انرژی انسان‌ها به هدر می‌رود؛ زیرا هر فرد ناچار است خود به تنهایی دانش لازم را برای کنش‌هایش تولید کند.
دانش عمومی را انسان‌ها در طول زندگی خود به دست می‌آورند، بنابراین دانش حاصل از زندگی است و از آن جهت عمومی خوانده می‌شود؛ زیرا انسان‌ها با تولد و ورود به جهان اجتماعی با دیگرانی که در همان جهان اجتماعی زندگی می‌کنند، در این آگاهی‌ها سهیم و شریک می‌شوند.
چنانچه انسان به این آگاهی‌ها دسترسی نداشته باشد باید برای انجام هر کاری فکر کند تا آگاهی لازم را برای انجام آن به دست آورد و بتواند آن را انجام دهد.
اگر عمل او موفقیت‌آمیز باشد به ذخیرهٔ دانشی او افزوده شده و دفعات بعد از همان دانش استفاده می‌کند. جهان اجتماعی یا فرهنگ و جامعه‌ای که در آن زندگی می‌کنیم، دانش لازم برای زندگی یا دانش عمومی را در اختیار ما قرار می‌دهد.
دانش عمومی گسترده‌ترین بخش ذخیرهٔ دانشی ماست.
ما دربارهٔ آن کمتر می‌اندیشیم و بیشتر از آن استفاده می‌کنیم، همچنین در تعامل با دیگران از آن بهره می‌گیریم.
دانش عمومی در زندگی اجتماعی به «هوا» برای انسان تشبیه شده است؛ زیرا:
انسان همواره از هوا استفاده می‌کند و اغلب متوجه اهمیت آن نیست هنگامی متوجه وجود هوا می‌شود که تغییری در آن رخ دهد و تنفسش با مشکل روبه‌رو شود. **چنانچه فرد در انجام کارهای خود دچار مشکل شود به اهمیت دانش عمومی پی می‌برد.** فیلم سینمایی «دور افتاده» اهمیت وجود دانش عمومی را برای ما بیان می‌کند به نحوی که فرد به علت فقدان دانش عمومی در انجام هر کنشی با سختی مواجه می‌شود و هر بار به سختی به ذخیرهٔ دانشی وی افزوده می‌شود.

دانش علمی

بخش دیگری از ذخیرهٔ دانشی ما را دانش علمی تشکیل می‌دهد.
دانش علمی با تأمل و اندیشه در دانش عمومی به دست می‌آید که دانشی عمیق‌تر و دقیق‌تر است، می‌دانیم که زبان یک پدیدهٔ اجتماعی است.

دانش عمومی دربارهٔ زبان

زبان را بخشی از فرهنگ جامعه می‌داندکه افراد برای ارتباط و تعامل با دیگران باید از بدو تولد آن را بیاموزند.

دانش علمی دربارهٔ زبان

به شناسایی قواعد زبان، تجزیه و تحلیل آن از نظر اجزا، انواع گزاره‌ها، جمله‌ها و... می‌پردازد.

تفاوت دانش عمومی و دانش علمی در برخی پدیده‌های اجتماعی

پدیدهٔ اجتماعی	دانش عمومی	دانش علمی
نشان دادن زمان	ساعت آبی، آفتابی، شنی	ساعت‌های الکترونیکی، کامپیوتری، اتمی
رفع بحران کم‌آبی	آبیاری کوزه‌ای	آبیاری زیر سطحی با لوله‌های قطره‌چکان
نیاز به پوشاک	دوک، چرخ نخ‌ریسی دستی	صنایع و ماشین‌های نساجی، صنعت نساجی

کسی که از دانش علمی برخوردار است:

الف) به درک عمیقی از شناخت عمومی جهان اطراف خود می‌رسد.

ب) آسیب‌ها و اشکالاتی را که به شناخت عمومی نفوذ پیدا کرده‌اند را شناسایی می‌کند (مانند خرافات).

ج) از حقایق موجود در شناخت عمومی دفاع می‌کند.

د) در برابر مسائل و مشکلات زندگی اجتماعی به علت برخورداری از دانش و شناخت دقیق، راه حل‌های صحیح ارائه می‌کند.

رابطهٔ دانش علمی و دانش عمومی

تلاش‌های علمی به تدریج بر ذخیرهٔ دانش علمی جامعه می‌افزاید و دانش عمومی را غنی‌تر می‌کند و خود دانش علمی نیز با تلاش برای حل مسائل و مشکلات زندگی شکل می‌گیرد و پیشرفت می‌کند. هرگاه در یک جامعه مسئلهٔ خاصی مطرح شود زمینه برای پیدایش و رشد علمی دربارهٔ آن فراهم می‌گردد، به عنوان مثال:

افزایش یا کاهش بی‌رویهٔ جمعیت ← زمینهٔ فعالیت و رشد علم جمعیت‌شناسی

بروز مسائل اقتصادی ← زمینهٔ رشد علم اقتصاد

وقتی دربارهٔ موضوعی دانش علمی قابل توجهی فراهم شود علم ویژه‌ای شکل می‌گیرد، مثلاً موضوع علوم فیزیکی «طبیعت» است و «موجودات زنده» موضوع علوم زیستی می‌باشند.

تعارض میان دانش علمی و دانش عمومی

چنانچه میان دانش عمومی و دانش علمی یکی جهان اجتماعی تعارض پیش آید:

- گاهی این تعارض با دست برداشتن از بخشی از ذخیرهٔ دانشی به نفع بخش دیگر حل می‌شود.
- گاهی تعارض‌ها با طرح ایده‌های جدید حل می‌شود.

تعاریف جوامع از دانش علمی

هر جهان اجتماعی براساس هویت فرهنگی خود تعریفی از دانش علمی دارد.

جهان متجدد ← صرفاً علوم تجربی را دانش علمی می‌شناسد و علوم عقلانی و وحیانی را علم محسوب نمی‌کند ← زیرا هویت دنیوی دارد.

این رویکرد در جوامعی که علوم عقلانی و وحیانی و تجربی را معتبر می‌داند موجب می‌گردد تا تعاریف متفاوت و گاه متضادی از علم رواج پیدا کند و در ذخیرهٔ دانشی آنها تعارض پدید آید.

پیامدهای تعارض میان دانش علمی و عمومی

- الف) رابطهٔ دو سویهٔ دانش عمومی ـ دانش علمی قطع می‌شود.
- ب) دانش عمومی به طور همه جانبه از دانش علمی حمایت نمی‌کند.
- ج) دانش علمی از رشد و رونق باز میایستد.
- د) دانش علمی دغدغه و توان لازم برای حل مسائل و مشکلات دانش عمومی را از دست می‌دهد.

در اوایل قرن بیستم میلادی عده‌ای به جای «موضوع» بر «روش» علوم تأکید کردند.

آنها روش تجربی را تنها راه کسب علم دانستند و فقط علم تجربی را علم می‌دانستند. در نتیجه سایر علوم مانند فلسفه، اخلاق و علوم دینی را غیرعلمی دانستند. علوم انسانی و اجتماعی را نیز در صورتی که از روش تجربی استفاده کنند علم تلقی کردند. این رویکرد از نیمهٔ دوم قرن بیستم با چالش مواجه شده و کم‌کم از رونق افتاد.

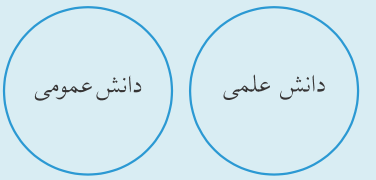
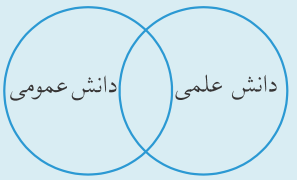
ایدهٔ علوم اجتماعی و انسانی بومی (ایرانی و اسلامی)

این ایده در کشور ما در ارتباط با تعارض میان دانش علمی و دانش عمومی و حل آن مطرح شده است. انتظار می‌رود که دانش علوم انسانی و اجتماعی بومی:

۱- هم‌سو با هویت فرهنگی خودمان و ناظر به حل مسائل جامعهٔ ما باشد و در حل مسائل و مشکلات بومی ما مفید و کارآمد باشد.

۲- دغدغهٔ کشف واقعیت و تشخیص درست از غلط را داشته باشد، به زبان و منطق جهان‌شمول سخن بگوید و در گشودن مرزهای دانش علمی به روی جهانیان مشارکت داشته باشد.

تشریح روابط سه‌گانه میان دانش عمومی و علمی

دیدگاه اول	دیدگاه دوم	دیدگاه سوم
		
هر دو دانش از نظر روش با یکدیگر متفاوت‌اند. دانش علمی از راه حس و تجربه و به‌صورت نظام‌مند حاصل می‌شود اما دانش عمومی از راه جامعه‌پذیری و فرهنگ‌پذیری. دانش علمی چون راه کشف واقعیت و تنها دانش معتبر است، در برابر دانش عمومی که از ارزش ناچیزی برخوردار است باید برای حفظ هویت خود دوری کند.	همهٔ دانش‌ها حاصل از زندگی هستند. دانش‌ها نه کشف و بازخوانی واقعیت بلکه بازسازی واقعیت‌اند که انسان‌ها برای سامان دادن به زندگی خود تولید می‌کنند. برتری دانش تجربی بر دانش عمومی را بی‌اعتبار می‌داند برعکس دانش عمومی را پایه و اساس هرگونه دانشی ازجمله تجربی می‌داند. در برخی موارد مرز دانش علمی و دانش عمومی فرو می‌پاشد.	دانش علمی به دانش تجربی محدود نیست بلکه شامل دانش‌های فراتجربی هم می‌شود. دانش عمومی غیرموثق و نامعتبر نیست. دانش علمی به دلیل امکان اعتباریابی نسبت به دانش عمومی از اعتبار بیشتری برخوردار است. دانش علمی ریشه در دانش عمومی دارد اما امکان انتقاد و تصحیح دانش عمومی را دارد. هر دو رابطهٔ متقابل با هم دارند اما هر دانش علمی با هر دانش عمومی سازگار نیست.

فعالیت‌های درس اول

گفت‌وگو کنید

الف) به نظر شما یادگیری دانش عمومی از کدام مرحلهٔ زندگی انسان شروع می‌شود و تا چه زمان ادامه می‌یابد؟

با تولد و ورود به جهان اجتماعی آغاز شده و تا پایان عمر ادامه دارد.

ب) به نظر شما نظام آموزشی برای تحقق ایدهٔ رسیدن به علوم انسانی و اجتماعی بومی نیازمند چه تغییراتی است؟

تعامل و ارتباط بیشتر با مراکز علمی جهان، ارتقاء جایگاه نخبگان علوم انسانی و توجه خاص به این دسته از علوم، آگاهی به مشکلات و مسائل علمی و پژوهشی کشور و تلاش در جهت رفع آنها، چاره‌اندیشی درمورد مهاجرت نخبگان از کشور و اختصاص بودجهٔ کافی برای تحقیقات بنیادی و کاربردی.

درس اول
پرسش‌های چهارگزینه‌ای

۱. **جهان‌های اجتماعی مختلف براساس ..... تعاریف متفاوتی از دانش عملی دارند مثلاً جهان متجدد ..... را علم می‌داند.**

(۱) هویت فرهنگی خود ـ علم تجربی

(۲) فرصت‌ها و محدودیت‌های جهان اجتماعی ـ علم تجربی

(۳) هویت فرهنگی خود ـ صرفاً علوم تجربی، اجتماعی و انسانی

(۴) فرصت‌ها و محدودیت‌های جهان اجتماعی ـ صرفاً علوم تجربی، اجتماعی و انسانی

۲. **کدام گزینه راه چاره برای حل تعارض میان دانش علمی و عمومی محسوب نمی‌شود؟**

۱) طرح ایده‌های جدید
۲) پیدا کردن اشکالات و آسیب‌های دانش عمومی توسط دانش علمی
۳) دست برداشتن از بخشی از دانش عمومی به نفع بخش دانش علمی
۴) دست برداشتن از بخشی از دانش علمی به نفع بخش از دانش عمومی

۳. **آدمی برای فهم جهان هستی و آگاهی از آن ابتدا از ..... کمک می‌گیرد و سپس با ..... به آگاهی گسترده‌تر و عمیق‌تری از عالم و آدمی می‌رسد.**

۱) پرسش و پاسخ از دیگران ـ تفکر و تعقل
۲) حس خود ـ تفکر و تعقل
۳) پرسش و پاسخ از دیگران ـ حس خود
۴) حس خود ـ پرسش و پاسخ از دیگران

۴. **عبارت «هر آنچه افراد از تجربیات فردی و اجتماعی خود، مطالعات مدرسه‌ای، دانشگاهی و... می‌آموزند» اشاره به کدام دانش دارد؟**

۱) دانش عمومی
۲) دانش علمی
۳) ذخیرهٔ دانشی
۴) دریافت‌های فردی

۵. **گروهی که بر «روش» به جای «موضوع» تأکید داشتند، .....**

۱) میان دانش علمی و عمومی تفاوت قائل بودند.
۲) صرفاً علوم تجربی، انسانی و اجتماعی را علم می‌دانستند.
۳) دانش علمی را به دانش تجربی منحصر و محدود نمی‌دیدند.
۴) علومی مانند فلسفه، اخلاق و علوم دینی را غیرعلمی می‌دانستند.

۶. **در عبارات زیر موارد درست و نادرست را تعیین کنید.**

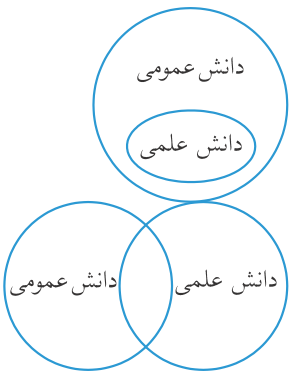
الف) کنش انسان وابسته به آگاهی است و بدون آگاهی هیچ کنشی را انجام نمی‌دهد.
ب) انسان از اهمیت آگاهی و دانش کنش‌های روزمرهٔ خود غافل است؛ زیرا اهمیت چندانی برای او ندارند.
ج) ذخیرهٔ دانشی را انسان‌ها در طول زندگی خود به دست می‌آورند.
د) آدمی در استفاده از حس خود برای شناخت جهان اطراف خود ابتدا از شنوایی و سپس بینایی بهره می‌گیرد.

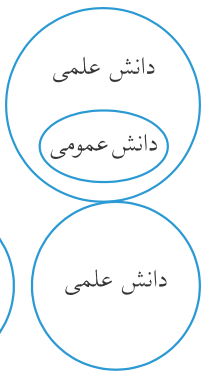
۱) صحیح ـ صحیح ـ غلط ـ غلط
۲) غلط ـ غلط ـ صحیح ـ صحیح
۳) غلط ـ صحیح ـ صحیح ـ غلط
۴) صحیح ـ غلط ـ غلط ـ صحیح

۷. ..... **دانش عمومی را در اختیار ما قرار می‌دهد و یادگیری دانش عمومی از ..... ، در انسان شروع می‌شود.**

۱) جامعه و فرهنگی که در آن زندگی می‌کنیم ـ زمانی که با مشکل مواجه شود
۲) تجربیات فردی و اجتماعی، مطالعات مدرسه‌ای و... ـ زمانی که با مشکل مواجه شود
۳) تجربیات فردی و اجتماعی، مطالعات مدرسه‌ای و... ـ بدو تولد
۴) جامعه و فرهنگی که در آن زندگی می‌کنیم ـ بدو تولد

۸. **کدام تصویر عبارت «برتری دانش تجربی به دانش حاصل از زندگی بی‌اعتبار است» را به تصویر کشیده است؟**

۱)

۲)

۳)

۴)

۹. **به ترتیب «راهنمای زندگی یک فرد، گروه یا قوم است ـ دانشی که در انجام دادن هر کاری و قرار گرفتن در هر موقعیتی به فرد کمک می‌کند. ـ اصلاح روش‌های آبیاری در حل کم‌آبی» با کدام موارد مرتبط هستند؟**

۱) دانش علمی ـ دانش عمومی ـ ذخیرهٔ دانشی
۲) ذخیرهٔ دانشی ـ دانش عمومی ـ دانش علمی
۳) ذخیرهٔ دانشی ـ دانش علمی ـ دانش علمی
۴) دانش حاصل از زندگی ـ دانش عمومی ـ ذخیرهٔ دانشی

۱۰. **به ترتیب هر یک از مشکلات و مسائل زیر در اثر چه عواملی ایجاد می‌شوند؟**

از رونق و رشد بازماندن دانش علمی ـ مختل شدن زندگی اجتماعی و فرو پاشیدن جهان اجتماعی

۱) حفظ نکردن ذخیرهٔ دانشی در یک جامعه ـ تعارض میان دانش علمی و عمومی
۲) تعارض میان دانش علمی و عمومی ـ حفظ نکردن ذخیرهٔ دانشی در یک جامعه
۳) تعارض میان دانش علمی و عمومی ـ نداشتن آگاهی و دانش عمومی
۴) غفلت و بی‌توجهی نسبت به دانش عمومی ـ تعارض میان دانش علمی و عمومی

۱۱. **عبارت «دانش عمومی برای زندگی اجتماعی مانند هوا برای انسان است» یعنی .....**

۱) انسان همواره از دانش عمومی استفاده می‌کند اما از اهمیت آن غافل است.

۲) به سختی بر دانش عمومی افزوده می‌شود و به راحتی از دست می‌رود.

۳) افراد به راحتی کنش‌های روزمرهٔ خود را مانند تنفس هوا انجام می‌دهند.

۴) دانش عمومی گسترده‌ترین و پراهمیت‌ترین بخش ذخیرهٔ دانشی را تشکیل می‌دهد.

۱۲. **در ارتباط با «ذخیرهٔ دانشی» کدام روند صحیح نیست؟**

۱) کاهش یا افزایش بی‌رویهٔ جمعیت یک کشور ← پیدایش علم جمعیت‌شناسی

۲) پیدایش و رشد علم اقتصاد ← بروز مسائل اقتصادی

۳) درک و فهم جهان اجتماعی خود ← تفکر و تعقل ← پرسش و پاسخ از دیگران

۴) درک عمیق از شناخت عمومی جهان اجتماعی خود ← کسب دانش علمی

۱۳. **کدام گزینه عبارت زیر را به درستی تکمیل می‌کند؟**

«تلاش‌های علمی به تدریج ..... و دانش ..... با تلاش برای حل مسائل زندگی شکل می‌گیرد و پیشرفت می‌کند.»

۱) بر ذخیرهٔ دانش عمومی می‌افزاید و آن را غنی‌تر می‌کند ـ عمومی

۲) توان لازم برای حل مسائل و مشکلات دانش عمومی را پیدا می‌کند ـ عمومی

۳) بر ذخیرهٔ دانش علمی جامعه می‌افزاید و دانش عمومی را غنی‌تر می‌کند ـ علمی

۴) دانش لازم برای انجام کنش‌هایمان را فراهم می‌کند ـ علمی

۱۴. **مصداق‌های «الف، ب، ج، د» به ترتیب کدام‌اند؟**

پدیدهٔ اجتماعی	دانش عمومی	دانش علمی
پوشاک	ب	صنعت و مهندسی نساجی
الف	ساعت شنی	ساعت‌های دیجیتالی و اتمی
بحران آب	آبیاری کوزه‌ای	ج

۱) ساعت ـ ماشین‌های نساجی ـ آبیاری با لوله‌های قطره‌چکان

۲) ساعت ـ دوک نخ‌ریسی ـ آبیاری با لوله‌های قطره‌چکان

۳) زمان ـ ماشین‌های نساجی ـ ایجاد قنات

۴) زمان ـ دوک نخ‌ریسی ـ ایجاد قنات

۱۵. **کدام مورد در رابطه با دانش عمومی صحیح است اما دربارهٔ دانش علمی صحیح نیست؟**

۱) تلاش‌های علمی به تدریج بر ذخیرهٔ دانش عمومی جامعه می‌افزاید. ـ آسیب‌ها و اشکالاتی را که به شناخت عمومی راه پیدا کرده‌اند شناسایی می‌کند.

۲) دانشی که عمیق‌تر و دقیق‌تر نیست و گسترده‌ترین بخش ذخیرهٔ دانشی ماست. ـ با تلاش برای پیدایش و رشد دانش علمی دربارهٔ مسئله‌ای خاص شکل می‌گیرد.

۳) تلاش‌های علمی به تدریج بر ذخیرهٔ دانش عمومی جامعه می‌افزاید. ـ با تلاش برای پیدایش و رشد علمی دربارهٔ مسئله‌ای خاص شکل می‌گیرد.

۴) دانشی که عمیق‌تر و دقیق‌تر نیست و گسترده‌ترین بخش ذخیرهٔ دانشی ماست. ـ آسیب‌ها و اشکالاتی را که به شناخت عمومی راه پیدا کرده‌اند شناسایی می‌کند.

۱۶. **به ترتیب «حالتی که در آن دیگر دانش عمومی به‌طور همه‌جانبه از دانش علمی حمایت نمی‌کند» و «رشد علم جمعیت‌شناسی» ناشی از چیست؟**

۱) تعارض در ذخیرهٔ دانشی جهان اجتماعی ـ کاهش یا افزایش بی‌رویهٔ جمعیت یک کشور

۲) تعارض در ذخیرهٔ دانشی جهان اجتماعی ـ تأمل و اندیشه در دانش علمی

۳) تأکید بر روش به جای موضوع در یک جامعه ـ تأمل و اندیشه در دانش علمی

۴) تأکید بر روش به جای موضوع در یک جامعه ـ کاهش یا افزایش بی‌رویهٔ جمعیت یک کشور

۱۷. **از آنجا که جهان اجتماعی دانش عمومی را در اختیار ما قرار می‌دهد، .....**

۱) این علم می‌تواند در حل مسائل و مشکلات بومی ما مفید و کارآمد باشد.

۲) می‌توانیم در مواجهه با مسائل و مشکلاتی مانند ناامنی، ترافیک و... راه حل‌هایی صحیح و دقیق ارائه دهیم.

۳) راه ما را برای پیدایش و رشد دانش علمی دربارهٔ مسئلهٔ خاص هموار می‌سازد.

۴) مجبور نیستیم به تنهایی دانش لازم را برای تک تک کنش‌هایمان تولید کنیم.

۱۸. هر یک از عبارت‌های زیر با موارد کدام گزینه مرتبط هستند؟

- هم‌سو با هویت فرهنگی خودمان و ناظر به حل مسائل جامعهٔ ماست.
- علوم عقلانی و وحیانی را علم محسوب نمی‌کند.
- با تلاش برای حل مسائل و مشکلات زندگی شکل می‌گیرد و پیشرفت می‌کند.

(۱) ذخیرهٔ آگاهی یا دانشی ـ جهان اجتماعی که میان دانش علمی و عمومی آن تعارض وجود دارد. ـ دانش عمومی
(۲) ذخیرهٔ آگاهی یا دانشی ـ جهان متجدد ـ دانش عمومی
(۳) علوم انسانی و اجتماعی بومی ـ جهان اجتماعی که میان دانش علمی و عمومی آن تعارض وجود دارد. ـ دانش علمی
(۴) علوم انسانی و اجتماعی بومی ـ جهان متجدد ـ دانش علمی

درس‌آزمون ۱

الف) در عبارات زیر موارد درست و نادرست را مشخص کنید.

۱. انسان با تفکر و تعقل به آگاهی گسترده‌تر و عمیق‌تری از عالم و آدم می‌رسد و و این راهی است که در میان موجودات دنیا تنها بـرای آدمـی گشوده شده است. ○ درست ○ نادرست

۲. ذخیرهٔ دانشی را از آن جهت حاصل از زندگی می‌نامیم؛ زیرا انسان‌ها آن را در طول زندگی خود به دست می‌آورند.
○ درست ○ نادرست

۳. ما در تعامل با دیگران دانش عمومی را به کار می‌بریم. کمتر دربارهٔ آن می‌اندیشیم و بیشتر از آن استفاده می‌کنیم. ○ درست ○ نادرست

۴. بروز مسائل اقتصادی در یک جامعه می‌تواند زمینهٔ رشد علم اقتصاد را فراهم کند. ○ درست ○ نادرست

ب) جاهای خالی را با کلمات مناسب پر کنید.

۵. ..... راهنمای زندگی هر فرد، قوم، گروه، جامعه و امتی است.

۶. دانش عمومی را از آن جهت به این نام می‌خوانیم؛ زیرا .....

۷. گروهی که در قرن بیستم در جهان غرب پیدا شدند به جای ..... بر ..... علوم تأکید کردند.

۸. جهان متجدد براساس هویت ..... خود تنها علم تجربی را دانش علمی می‌داند و علوم ..... را علم محسوب نمی‌کند.

ج) به سؤالات زیر پاسخ کوتاه دهید.

۹. چرا اغلب از دانش و آگاهی عمومی و اهمیت و نقش آن در زندگی غافلیم؟

۱۰. زدودن خرافات از شناخت عمومی جامعه بر عهدهٔ کدام دانش است؟

۱۱. برای حل مشکل تعارض در دانش علمی و عمومی و مقابله با پیامدهای آن در جامعهٔ ما چه چاره‌ای اندیشیده شده است؟

۱۲. هر یک از موارد ستون اول به کدام‌یک از مفاهیم ستون دوم اشاره دارد؟

موارد	مفاهیم
۱) هم‌سو با هویت فرهنگی خودمان است.	الف) علوم دینی
۲) گسترده‌ترین بخش ذخیرهٔ دانشی ماست.	ب) حاصل از زندگی
۳) بخش عمیق‌تر و دقیق‌تر ذخیرهٔ دانشی است.	ج) دانش علمی
۴) جهان متجدد آنها را علم نمی‌داند.	د) دانش عمومی
۵) شامل تجربیات فردی و اجتماعی افراد است.	ه) ذخیرهٔ دانشی
	و) علوم انسانی و اجتماعی بومی

د) به سؤالات زیر پاسخ کامل دهید.

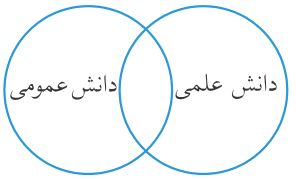
۱۳. با ذکر مثال‌هایی بیان کنید چنانچه جهان اجتماعی دانش عمومی را در اختیار ما قرار نمی‌داد، ما با چه مشکلاتی مواجه می‌شدیم؟

۱۴. چگونه زمینهٔ رشد و پیدایش دانش علمی دربارهٔ موضوعی خاص شکل می‌گیرد؟ نمونه بیاورید.

۱۵. در برخورد با مسائل و مشکلات جهان اجتماعی نوع برخورد افرادی که صرفاً شناخت عمومی دارند با افرادی که از دانش علمی برخوردارند چه تفاوتی دارد؟

۱۶. علوم انسانی و اجتماعی بومی (ایرانی و اسلامی) باید از چه ویژگی‌هایی برخوردار باشد؟

۱۷. نمودار مقابل کدام دیدگاه دربارهٔ رابطهٔ دانش علمی و دانش عمومی را تشریح می‌کند؟

۱۸. آیا دو نمودار زیر در رابطه با دانش عمومی و دانش علمی در مقابل یکدیگر قرار می‌گیرند؟ دلایل خود را شرح دهید

درس اول

پاسخ‌نامه پرسش‌های چهارگزینه‌ای

۱. **گزینهٔ ۱** جهان‌های اجتماعی مختلف براساس هویت فرهنگی خود، تعاریف متفاوتی از دانش علمی دارند و جهان متعدد به واسطهٔ هویت دنیوی خود فقط علم تجربی را دانش علمی می‌داند.

۲. **گزینهٔ ۲** این مورد، رابطهٔ دانش علمی و عمومی است و ارتباطی با سؤال ندارد.

۳. **گزینهٔ ۲** آدمی ابتدا از حس خود (شنیدن، دیدن و...) کمک می‌گیرد و با تفکر و تعقل به آگاهی عمیق و گسترده‌تر از عالم و آدم می‌رسد.

۴. **گزینهٔ ۳** هر آنچه افراد از تجربیات فردی و اجتماعی خود، مطالعات مدرسه‌ای، دانشگاهی و... می‌آموزند، ذخیرهٔ آگاهی یا ذخیرهٔ دانشی آنها را شکل می‌دهد.

۵. **گزینهٔ ۴** این گروه تنها علم تجربی را علم می‌دانستند و سایر علوم مانند فلسفه، اخلاق و علوم دینی را غیرعلمی دانسته‌اند.

۶. **گزینهٔ ۴** مورد دوم نادرست است. آدمی به سبب عادت از اهمیت آگاهی و دانش کنش‌های روزمرهٔ خود غافل می‌شود. مورد سوم نادرست است. دانش عمومی را انسان‌ها در طول زندگی خود به دست می‌آورند یعنی دانش حاصل از زندگی است.

۷. **گزینهٔ ۴** جهان اجتماعی یا جامعه و فرهنگی که در آن زندگی می‌کنیم دانش عمومی را در اختیار ما قرار می‌دهد و انسان‌ها با ورود به جهان اجتماعی و از همان بدو تولد به یادگیری دانش عمومی می‌پردازند.

۸. **گزینهٔ ۱** بیانگر دیدگاه دوم است که همهٔ دانش‌ها را دانش عمومی می‌داند و دانش عمومی را پایهٔ دانش علمی می‌شناسد.

۹. **گزینهٔ ۲** هر فرد، گروه یا قوم ذخیرهٔ دانشی دارد که راهنمای زندگی آنهاست. در پس همهٔ کنش‌های روزمرهٔ ما، انجام هر کاری و موقعیت‌های مختلف فرد از دانش عمومی استفاده می‌کند و اصلاح روش‌های آبیاری از آنجا که یک راه حل صحیح و دقیق است از نتایج دانش علمی به‌شمار می‌رود.

۱۰. **گزینهٔ ۳** چنانچه میان دانش علمی و دانش عمومی یک جهان اجتماعی تعارض به وجود بیاید دانش علمی از رشد و رونق لازم باز می‌ماند و اگر دانش عمومی نباشد، زندگی اجتماعی ما مختل می‌شود.

۱۱. **گزینهٔ ۱** دانش عمومی برای زندگی اجتماعی مانند هوا برای انسان است؛ زیرا انسان همواره از آن استفاده می‌کند، اما اغلب متوجه آن نیست و هنگامی متوجه هوا می‌شود که تغییری در آن رخ دهد.

۱۲. گزینهٔ ۱ گزینهٔ (۲) نادرست است. ابتدا مسائل اقتصادی بروز می‌کند سپس زمینهٔ رشد علم اقتصاد فراهم می‌شود.
گزینهٔ (۳) نادرست است؛ زیرا ابتدا پرسش و پاسخ از دیگران استفاده می‌شود سپس فرد به تفکر و تعقل می‌پردازد.
گزینهٔ (۴) نادرست است؛ زیرا فرد پس از کسب دانش علمی به درک عمیق از شناخت عمومی می‌رسد.

۱۳. گزینهٔ ۲ تلاش‌های علمی به تدریج بر ذخیرهٔ دانش علمی جامعه می‌افزاید و دانش عمومی را غنی‌تر می‌کند. دانش علمی با تلاش برای حل مسائل و مشکلات زندگی شکل می‌گیرد و پیشرفت می‌کند.

۱۴. گزینهٔ ۲ پوشاک و نیاز به آن یک پدیدهٔ اجتماعی است که از قدیم افراد با وسایل ابتدایی مانند دوک نخ‌ریسی آن را تهیه می‌کردند. ساعت یک پدیدهٔ اجتماعی است. راهکار علمی و دقیق برای حل بحران آب این است که از آبیاری با لوله‌های قطره‌چکان استفاده شود. احداث قنات دانش عمومی بشر به شمار می‌رود.

۱۵. گزینهٔ ۲ جملهٔ دانشی که عمیق‌تر و دقیق‌تر نیست و گسترده‌ترین بخش ذخیرهٔ دانشی ماست درمورد دانش عمومی صحیح است اما دانش علمی با تلاش برای حل مسائل و مشکلات زندگی شکل می‌گیرد درست است و جملهٔ ارائه شده دربارهٔ دانش علمی نادرست است.

۱۶. گزینهٔ ۱ چنانچه تعارض در ذخیرهٔ دانشی یک جهان اجتماعی پدید آید، دانش عمومی به‌طور همه جانبه از دانش علمی حمایت نمی‌کند و کاهش یا افزایش بی‌رویهٔ جمعیت در یک کشور زمینهٔ رشد و پیشرفت علم جمعیت‌شناسی را ایجاد می‌کند.

۱۷. گزینهٔ ۴ جهان اجتماعی دانش لازم برای زندگی را در اختیار ما قرار می‌دهد و مجبور نیستیم خودمان به تنهایی و جداگانه دانش لازم برای تک‌تک کنش‌هایمان را تولید کنید.

۱۸. گزینهٔ ۴ علوم انسانی و اجتماعی بومی هم‌سو با هویت فرهنگی خودمان و ناظر به حل مسائل جامعهٔ ما است. جهان متجدد براساس هویت دنیوی خود علوم عقلانی و وحیانی (فراتجربی) را علم محسوب نمی‌کند و دانش علمی با تلاش برای حل مسائل و مشکلات زندگی شکل می‌گیرد.

پاسخ درس‌آزمون ۱

۱. نادرست
۲. نادرست
۳. درست
۴. درست
۵. ذخیرهٔ دانشی
۶. ما انسان‌ها از بدو تولد با دیگران در آن سهیم و شریک می‌شویم.
۷. موضوع ـ روش
۸. دنیوی ـ وحیانی و عقلانی
۹. به سبب عادت
۱۰. دانش علمی
۱۱. ایدهٔ علوم انسانی و اجتماعی بومی

۱۲. مورد (۱) با گزینهٔ «و» ـ مورد (۲) با گزینهٔ «د» ـ مورد (۳) با گزینهٔ «ج» ـ مورد (۴) با گزینهٔ «الف» و مورد (۵) با گزینهٔ «هـ» مرتبط است.

۱۳. چنانچه فردی تصمیم بگیرد به تنهایی و بیرون از جامعه زندگی کند این فرد در موقعیت‌هایی که از آنها آگاهی ندارد با مشکل مواجه می‌شود. او مجبور است پیش از انجام هر کاری فکر کند تا آگاهی لازم را برای آن به دست آورد و بتواند آن را انجام دهد. در صورتی که آن عمل موفقیت‌آمیز باشد، دفعات بعدی از همان دانش قبلی استفاده می‌کند. بدین ترتیب به سختی بر ذخیرهٔ دانشی او افزوده می‌شود.

۱۴. دانش علمی با تلاش برای حل مسائل و مشکلات زندگی شکل می‌گیرد و پیشرفت می‌کند. یعنی هر وقت در یک جامعه مسئلهٔ خاصی مطرح می‌شود زمینه برای پیدایش و رشد دانش علمی دربارهٔ آن نیز فراهم می‌گردد. مثلاً کاهش یا افزایش بی‌رویهٔ جمعیت در یک کشور می‌تواند زمینهٔ فعالیت و رشد علم جمعیت‌شناسی را فراهم کند.

۱۵. در برخورد با این مسائل کسانی که از دانش عمومی برخوردارند این مشکلات را می‌شناسند و برای حل برخی از آنها راهکارهایی پیشنهاد می‌دهند اما افرادی که دربارهٔ این مسائل شناخت علمی دارند و از شناخت دقیقی برخوردارند می‌توانند برای آنها راه حل‌های صحیح پیدا کنند.

۱۶. الف) هم‌سو با هویت فرهنگی خودمان و ناظر به حل مسائل جامعهٔ ماست.
ب) دغدغهٔ کشف واقعیت و تشخیص درست و غلط را دارد.

۱۷. علوم وحیانی و عقلانی نیز دانش علمی محسوب می‌شوند، دانش عمومی غیرموثق و نامعتبر نیست بلکه کم و بیش در آن دانش‌های حقیقی و صحیح نیز وجود دارد. دانش عمومی و علمی رابطهٔ متقابل دارند اما دانش علمی به دلیل امکان اعتباریابی نسبت به دانش عمومی از اعتبار بیشتری برخوردار است.

۱۸. خیر؛ زیرا نمودار (۱) بیانگر آن است که دانش عمومی و دانش علمی رابطهٔ متقابل دارند و در تقابل با نمودار داده شده نمی‌باشد.

درس دوم

علوم اجتماعی

اجتماعات شامل کلاس، محله، خانواده، روستا، شهر، کشور و جهانی است که در آن زندگی می‌کنیم. این اجتماعات همواره بر رفتار ما تأثیر می‌گذارند و در مقابل، کنش‌های ما نیز بر ایجاد، تداوم و تغییر این اجتماعات تأثیرگذارند. به عبارتی ما متأثر از اجتماعاتی هستیم که خودمان پدید می‌آوریم.

علوم اجتماعی

دانش‌هایی که اجتماعات انسانی و چگونگی اثرگذاری آنها بر کنش‌ها و شیوهٔ زندگی ما و همچنین اثرپذیری آنها از کنش‌ها و شیوهٔ زندگی ما را به روش علمی مطالعه می‌کنند علوم اجتماعی نام دارند.

مطالعهٔ علمی اجتماعات به شکل‌گیری علوم اجتماعی انجامید.

موضوع علوم مختلف

الف) موضوع علوم انسانی

موضوع علوم انسانی، کنش‌های انسان و آثار و پیامدهای آن است. به عبارتی مطالعهٔ قوانین مربوط به کنش‌های آدمیان است. به عنوان مثال علم اقتصاد به مطالعه و بررسی تولید، توزیع و مصرف کالاها می‌پردازد.

از آنجا که کنش با آگاهی و اراده انجام می‌شود هدفدار و معنادار است، بنابراین شناخت آن بدون فهم معنای آن ممکن نیست.

علوم انسانی از فعالیت‌های غیرارادی بحث نمی‌کند؛ زیرا کنش نیستند.

ب) موضوع علوم طبیعی

موضوع علوم طبیعی پدیده‌های طبیعی است، به عبارتی قوانین طبیعت و پدیده‌های طبیعی را شناسایی می‌کند.

موضوع زمین‌شناسی ← زمین

موضوع علوم نجوم ← ستارگان و سیاره‌ها

موضوع زیست‌شناسی ← موجود زنده

ویژگی مهم پدیده‌های طبیعی آن است که به تصمیم و اقدام انسان‌ها وابسته نیستند بلکه مستقل از ارادهٔ انسان‌ها، اهداف و معانی موردنظر آنها هستند.

ج) موضوع علوم اجتماعی

علوم اجتماعی کنش‌های اجتماعی و پیامدهای آن را مطالعه می‌کند.

رابطه علوم انسانی و علوم اجتماعی

موضوع علوم انسانی عام‌تر از موضوع علوم اجتماعی است؛ زیرا علوم اجتماعی خود بخشی از علوم انسانی است. به عبارتی برخی از علوم انسانی در زمرهٔ علوم اجتماعی نیستند مانند روان‌شناسی. همچنین برخی روش علوم انسانی و علوم اجتماعی را متفاوت می‌دانند. آنها روش علوم اجتماعی را روش تجربی می‌دانند ولی روش علوم انسانی را روش‌های غیرتجربی می‌دانند.

د) موضوع فلسفه یا متافیزیک

موضوع فلسفه اصل وجود است. فلسفه قوانین کلی موجودات را شناسایی می‌کند (نه صرفاً قوانین مربوط به موجودات طبیعی، انسانی یا اجتماعی) مانند قانون علیت. قانون علیت بیانگر آن است که هر پدیده علتی دارد و خودبه‌خود در جهان اتفاقی رخ نمی‌دهد. فلسفه نه جزء علوم طبیعی است و نه علوم انسانی و اجتماعی، بلکه خود دانشی مستقل است.

فواید علوم طبیعی، علوم اجتماعی و علوم انسانی

فواید علوم طبیعی

علوم طبیعی با شناخت طبیعت و قوانین آن به انسان قدرت پیش‌بینی حوادث طبیعی و پیشگیری از آنها را می‌دهد و به او در استفاده از طبیعت کمک می‌کند.

علوم طبیعی و فناوری حاصل از آن ابزار بهره‌مندی انسان از طبیعت و همچنین وسیلهٔ غلبهٔ او بر محدودیت‌های طبیعی‌اند و به رهاسازی وی از محدودیت‌های طبیعت کمک می‌کنند.

فواید علوم اجتماعی و علوم انسانی

الف) با شناخت پدیده‌های اجتماعی به انسان‌ها امکان می‌دهند آثار و پیامدهای پدیده‌های اجتماعی را پیش‌بینی کنند. (البته به سبب آگاهانه و ارادی بودن کنش‌های اجتماعی، پیش‌بینی آنها در علوم اجتماعی پیچیده‌تر از علوم طبیعی است.)

ب) دانشمندان علوم اجتماعی تلاش می‌کنند نظم و قواعد جهان اجتماعی را کشف کنند و با کشف این قوانین تأثیر اجتماعات بر زندگی ما را توضیح دهند. شناسایی عواملی که بر زندگی انسان و کنش‌های او تأثیرگذارند. در نتیجه هم از فرصت‌های اجتماعات برخوردار می‌شویم و هم از آسیب‌های احتمالی آنها بر زندگی در امان می‌مانیم.

ج) علوم اجتماعی زمینهٔ فهم متقابل انسان‌ها و جوامع مختلف از یکدیگر را فراهم می‌سازند. به افزایش همدلی در انسان‌ها کمک می‌کنند. در جهت شناخت فضیلت، عدالت، سعادت و راه صحیح زندگی و داوری دربارهٔ کنش‌های خوب و بد انسان‌ها تلاش می‌کنند و از کنش‌های ناپسند و ظالمانهٔ انسان‌ها انتقاد می‌کنند.

د) علوم اجتماعی ظرفیت داوری دربارهٔ ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی و نقد و اصلاح آنها را دارند. علوم اجتماعی با داوری دربارهٔ پدیده‌های اجتماعی و انتقاد از آنها فرصت موضع‌گیری اجتماعی مناسب و صحیح را برای دانشمندان فراهم می‌آورند.

سوال: چرا علوم اجتماعی نسبت به علوم طبیعی اهمیت بیشتری دارند؟

علوم اجتماعی ظرفیت داوری دربارهٔ علوم طبیعی و فناوری حاصل از آن را دارند. دربارهٔ فرصت‌ها و محدودیت‌های فناوری به انسان‌ها آگاهی می‌دهند. به آنها کمک می‌کنند که از طبیعت و علوم طبیعی و دانش‌های ابزاری به شیوهٔ صحیح استفاده کنند.

عمل آلفرد نوبل و تخریب سازه‌های عظیم بدون آسیب رساندن به ساختمان‌های اطراف با کمک دینامیت بیانگر تأثیر علوم اجتماعی و انسانی در استفادهٔ صحیح از علوم طبیعی و دانش‌های ابزاری است.

حکایت ابوعلی سینا اشاره به مقدم بودن اصلاح خود بر یادگیری دانش دارد.

علوم ابزاری

به علوم طبیعی از آن جهت علوم ابزاری گفته می‌شود؛ زیرا ابزار تسلط انسان بر طبیعت و ابزار رهاسازی انسان از محدودیت‌های طبیعی هستند.

علوم تفهمی

به علوم انسانی از آن جهت می‌گویند؛ زیرا به فهم معانی کنش‌های انسان‌ها می‌پردازند.

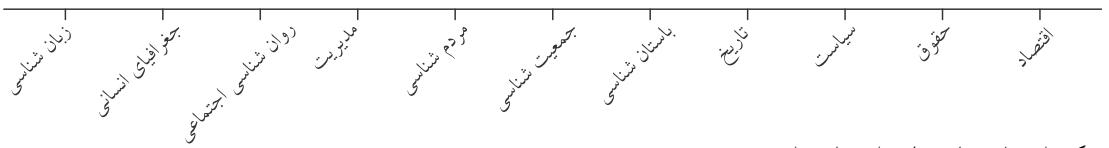
علوم انتقادی

به علوم انسانی علوم انتقادی نیز می‌گویند؛ زیرا به انتقاد از کنش‌های ناپسند آدمیان می‌پردازند.

شاخه‌های علوم اجتماعی

علوم اجتماعی کنش اجتماعی و پیامدهای آن را مطالعه می‌کند. به پیامدهای کنش اجتماعی «پدیدهٔ اجتماعی» گفته می‌شود. به جهت آنکه کنش اجتماعی ابعاد و انواع مختلفی دارد برای بررسی و مطالعهٔ آنها دانش‌های مختلفی به وجود آمده است. این ابعاد اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و... در زندگی اجتماعی شاخه‌ها و دانش‌های اجتماعی متفاوتی را پدید آورده است اما همگی این شاخه‌ها، رشته‌هایی هستند که **پدیده‌های اجتماعی** را مطالعه می‌کنند.

شاخه‌های علوم اجتماعی

جامعه‌شناسی یکی از شاخه‌های علوم اجتماعی است.

برخی جامعه‌شناسی را علم شناخت کنش اجتماعی و برخی آن را علم شناخت ساختار اجتماعی دانسته‌اند.

- شاخه‌های جامعه شناسی
  - خرد: به مطالعه و بررسی کنش اجتماعی و سایر پدیده‌های اجتماعی خرد می‌پردازد.
  - کلان: ساختار اجتماعی و سایر پدیده‌های اجتماعی کلان را بررسی و مطالعه می‌کند.

در جامعه‌شناسی براساس دوری و نزدیکی به علوم طبیعی ۳ رویکرد شکل گرفته است: جامعه‌شناسی تبیینی، جامعه‌شناسی تفسیری و جامعه‌شناسی انتقادی بدیهی است که جامعه‌شناسی تبیینی بیشترین قرابت را به علوم طبیعی دارد **یعنی از نظر روش و هدف شبیه علوم طبیعی است**. پس از آن جامعه‌شناسی تفسیری و درنهایت جامعه‌شناسی انتقادی کمترین قرابت را به آن دارد.

فعالیت‌های درس دوم

نمونه بیاورید

دانش‌های روان‌شناسی، اخلاق، مردم‌شناسی، تاریخ، شیمی و فیزیک زیرمجموعهٔ کدام دسته از علوم قرار می‌گیرند؟

علوم طبیعی	علوم انسانی	علوم اجتماعی
شیمی ـ فیزیک	اخلاق، مردم‌شناسی ـ تاریخ	مردم‌شناسی ـ تاریخ

گفت‌وگو کنید

با توجه به آنچه در درس خواندید دربارهٔ دو مسئلهٔ زیر و پیامدهای آنها گفت‌وگو کنید:

الف) در کشور ما بسیاری از مدیران ارشد که برنامه‌ریزی برای کشور از وظایف آنهاست، فارغ‌التحصیل و دانش‌آموختهٔ علوم انسانی نیستند:
پیامد این مسئله آن است که این دسته مدیران پدیده‌های اجتماعی را همانند پدیده‌های طبیعی در نظر می‌گیرند و درک ناقصی از حوزهٔ مدیریت خود داشته و موجب تحقق نیافتن اهداف می‌گردند. همچنین هدررفت منابع، تأثیر منفی در دانش‌آموختگان و نخبگان علوم انسانی داشته و برنامه‌ریزی‌های ناسازگار را موجب می‌شود.

ب) امروزه فناوری بر زندگی بشر سیطره یافته است و به جای اینکه انسان، توسعهٔ فناوری را هدایت و رهبری کند، فناوری زندگی انسان را کنترل می‌کند:
تأثیر منفی بر سلامت روانی و اجتماعی افراد، ارزش تلقی شدن فناوری، از دست رفتن قوهٔ ابتکار و خلاقیت، ایجاد مسائل اجتماعی جدید و اتلاف سرمایه‌های انسانی و حتی کنترل کردن ارزش‌ها را در پی دارد.

تأمل کنید

آیا ملاک دیگری غیر از آیندهٔ شغلی برای مقایسهٔ رشته‌های علمی وجود دارد؟
به روز بودن رشتهٔ علمی و توجه به فایده‌مندی آن یا علاقه و گرایش فرد به رشته‌ای خاص.

درس دوم
پرسش‌های چهارگزینه‌ای

۱. **اجتماعاتی چون خانواده، شهر، روستا و... حاصل ..... انسان هستند و ..... دانش‌هایی هستند که درمورد این اجتماعات و تأثیرگذاری و تأثیرپذیری آنها از شیوهٔ زندگی انسان به روش علمی مطالعه می‌کنند.**
(۱) کنش‌های اجتماعی ـ علوم انسانی
(۲) زندگی گروهی ـ علوم اجتماعی
(۳) کنش‌های اجتماعی ـ علوم اجتماعی
(۴) زندگی گروهی ـ علوم انسانی

۲. **علوم طبیعی ..... را مطالعه می‌کنند و ..... حاصل و پیامد آن است.**
(۱) جهان طبیعت و پدیده‌های طبیعی ـ ساختارهای اجتماعی
(۲) جهان طبیعت و پدیده‌های طبیعی ـ فناوری
(۳) قوانین کلی موجودات ـ فناوری
(۴) قوانین کلی موجودات ـ ساختارهای اجتماعی

۳. **علوم انسانی از ..... بحث نمی‌کند؛ زیرا کنش نیستند و علم ..... هم در زمرهٔ علوم انسانی و هم علوم اجتماعی است.**
(۱) فعالیت‌های اقتصادی انسان ـ مردم‌شناسی
(۲) فعالیت‌های غیرارادی انسان ـ روان‌شناسی
(۳) فعالیت‌های غیرارادی انسان ـ مردم‌شناسی
(۴) فعالیت‌های اقتصادی انسان ـ روان‌شناسی

۴. **مهم‌ترین ویژگی پدیده‌های ..... آن است که مستقل از ارادهٔ انسان‌ها و اهداف و معانی موردنظر آنها هستند.**
(۱) انسانی و اجتماعی
(۲) اجتماعی
(۳) انسانی
(۴) طبیعی

۵. **علوم ..... ظرفیت داوری دربارهٔ علوم ..... را دارد.**
(۱) طبیعی ـ اجتماعی
(۲) اجتماعی ـ طبیعی
(۳) انسانی ـ اجتماعی
(۴) انسانی ـ طبیعی

۶. **موضوع شاخه‌ها و دانش‌های اجتماعی چیست؟ موضوع جامعه‌شناسی خرد کدام است؟**
(۱) کنش‌های انسانی ـ کنش اجتماعی
(۲) کنش‌های انسانی ـ ساختار اجتماعی
(۳) پدیده‌های اجتماعی ـ ساختار اجتماعی
(۴) پدیده‌های اجتماعی ـ کنش اجتماعی

۷. **کدام‌یک از فواید علوم طبیعی و فناوری حاصل از آن نیست؟**

۱) ابزار بهره‌مندی انسان از طبیعت هستند.

۲) به انسان‌ها در ایجاد پدیده‌های طبیعی و کنترل پیامدهای آن یاری می‌رسانند.

۳) به وسیلهٔ آنها به محدودیت‌های طبیعی غلبه می‌کنند.

۴) به انسان قدرت پیش‌بینی حوادث طبیعی و پیشگیری از آنها را می‌دهند.

۸. **در رابطه با اهمیت علوم اجتماعی، کدام گزینه نادرست است؟**

۱) نسبت به علوم طبیعی از اهمیت بیشتری برخوردارند.

۲) پیش‌بینی پدیده‌ها در علوم اجتماعی پیچیده‌تر از علوم طبیعی است.

۳) ابزار بهره‌مندی انسان از طبیعت و اجتماعات است.

۴) ظرفیت داوری دربارهٔ ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی و نقد و اصلاح آنها را دارند.

۹. **پیش‌بینی کدام پدیده‌ها از پیچیدگی و دشواری بیشتری برخوردار است؟ دلیل آن چیست؟**

۱) پدیده‌های اجتماعی ـ به سبب آگاهانه بودن و ارادی بودن کنش‌های اجتماعی

۲) پدیده‌های طبیعی ـ به سبب مستقل بودن از انسان‌ها، اهداف و معانی موردنظر آنها

۳) پدیده‌های اجتماعی ـ به سبب عمق پنهان و منحصر به فرد هر پدیدهٔ اجتماعی

۴) پدیده‌های طبیعی ـ به سبب آثار و پیامدهای غیرقابل پیش‌بینی آنها

۱۰. **مهم‌ترین تأثیر داوری دربارهٔ پدیده‌های اجتماعی و انتقاد از آنها کدام است؟**

۱) به افزایش همدلی و همراهی انسان‌ها کمک می‌کنند.

۲) فرصت موضع‌گیری اجتماعی و مناسب و صحیح را برای دانشمندان فراهم می‌کند.

۳) اعضای جهان اجتماعی می‌توانند بر محدودیت‌های طبیعی غلبه کنند.

۴) به آگاهی‌بخشی دربارهٔ فرصت‌ها و محدودیت‌های فناوری به انسان‌ها کمک می‌نمایند.

۱۱. **موضوع هر یک از علوم مقابل به ترتیب کدام است؟ (علوم انسانی ـ فلسفه ـ اقتصاد)**

۱) کنش‌های انسانی ـ اصل وجود ـ کنش‌های اقتصادی

۲) کنش‌های انسانی ـ جهان هستی ـ بهره‌مندی از طبیعت و پدیده‌های طبیعی

۳) کنش‌های اجتماعی ـ اصل وجود ـ کنش‌های اقتصادی

۴) کنش‌های اجتماعی ـ جهان هستی ـ بهره‌مندی از طبیعت و پدیده‌های طبیعی

۱۲. **وضعیت عبارات زیر را از نظر درست یا نادرست بودن آنها تعیین کنید.**

الف) اگرچه موضوع فلسفه، پدیده‌های طبیعی است اما جزء علوم طبیعی نیست و خود دانشی مستقل است.

ب) بررسی و مطالعهٔ ساختارهای اجتماعی و پدیده‌های کلان به شکل‌گیری جامعه‌شناسی تبیینی منجر شد.

ج) علوم انسانی از آن جهت علوم انتقادی خوانده می‌شود؛ زیرا به انتقاد از کنش‌های ناپسند آدمیان می‌پردازند.

د) دانشمندان علوم اجتماعی با کشف نظم و قواعد جهان اجتماعی می‌توانند تأثیر اجتماعات بر زندگی ما را توضیح دهند.

۱) صحیح ـ غلط ـ صحیح ـ صحیح ۲) غلط ـ غلط ـ صحیح ـ صحیح

۳) غلط ـ صحیح ـ غلط ـ غلط ۴) صحیح ـ صحیح ـ غلط ـ غلط

۱۳. **چرا شناخت کنش بدون فهم و معنای آن ممکن نیست؟ مطالعهٔ علمی اجتماعات به چه چیزی انجامید؟**

۱) زیرا کنش با آگاهی و ارادهٔ انسان انجام می‌شود و هدف و معنای خاصی دارد. ـ به کشف نظم و قواعد جهان اجتماعی

۲) زیرا کنش پیامدهایی دارد که با فهم هدف و معنای آن قادر به کنترل آنها هستیم. ـ به شکل‌گیری علوم اجتماعی

۳) زیرا کنش پیامدهایی دارد که با فهم معنای آن قادر به کنترل آنها هستیم. ـ به کشف نظم و قواعد جهان اجتماعی

۴) زیرا کنش با آگاهی و ارادهٔ انسان انجام می‌شود و هدف و معنای خاصی دارد. ـ به شکل‌گیری علوم اجتماعی

۱۴. **کدام موارد عبارت زیر را به درستی تکمیل می‌کنند؟ علوم طبیعی با شناخت طبیعت و قوانین آن .....** .

الف) فرصت موضع‌گیری اجتماعی مناسب برای دانشمندان فراهم می‌آورند.

ب) به انسان قدرت پیش‌بینی حوادث طبیعی و پیشگیری از آنها می‌دهند.

ج) به انسان کمک می‌کنند تا از طبیعت و علوم طبیعی به شیوهٔ صحیح استفاده کنند.

د) به انسان در استفاده از طبیعت کمک می‌کنند.

۱) الف ـ د ۲) ب ـ د ۳) ج ۴) ب ـ ج ـ د

۱۵. به ترتیب عامل ایجاد و اساس شکل‌گیری هر یک از موضوعات زیر چیست؟

«رویکردهای جامعه‌شناسی ـ جامعه‌شناسی کلان ـ پدید آمدن دانش‌های متفاوت علوم اجتماعی»

۱) دوری و نزدیکی به علوم انسانی ـ شناخت فرصت‌ها و آسیب‌های احتمالی اجتماعات ـ ابعاد مختلف زندگی اجتماعی انسان

۲) دوری و نزدیکی به علوم طبیعی ـ شناخت فرصت‌ها و آسیب‌های اجتماعات ـ پیچیده بودن کنش‌های اجتماعی

۳) دوری و نزدیکی به علوم انسانی ـ مطالعه و بررسی پدیده‌های اجتماعی کلان ـ پیچیده بودن کنش‌های اجتماعی انسان

۴) دوری و نزدیکی به علوم طبیعی ـ مطالعه و بررسی پدیده‌های اجتماعی کلان ـ ابعاد مختلف زندگی اجتماعی انسان

۱۶. در رابطه با علوم اجتماعی و علوم انسانی به سؤالات زیر پاسخ دهید.

الف) موضوع علوم اجتماعی عام‌تر است یا علوم انسانی؟

ب) به کدام دسته علوم، علوم انتقادی گفته می‌شود؟

ج) منظور از پیامدهای کنش اجتماعی چیست؟

۱) علوم انسانی ـ علوم اجتماعی ـ پدیده‌های اجتماعی

۲) علوم اجتماعی ـ علوم انسانی ـ فرصت‌ها و محدودیت‌های آن

۳) علوم اجتماعی ـ علوم اجتماعی ـ فرصت‌ها و محدودیت‌های آن

۴) علوم انسانی ـ علوم انسانی ـ پدیده‌های اجتماعی

۱۷. به ترتیب «راه کمک به افزایش همدلی و همراهی انسان‌ها ـ توانایی پیش‌بینی آثار و پیامدهای پدیده‌های اجتماعی ـ نزدیک‌ترین رویکرد جامعه‌شناسی به علوم طبیعی» با کدام مورد مرتبط است؟

۱) فراهم‌سازی زمینهٔ فهم متقابل انسان‌ها و جوامع از یکدیگر ـ شناخت پدیده‌های اجتماعی ـ جامعه‌شناسی تبیینی

۲) موضع‌گیری اجتماعی مناسب و صحیح توسط دانشمندان علوم اجتماعی ـ کشف نظم و قواعد حاکم بر جهان اجتماعی ـ جامعه‌شناسی تفسیری

۳) موضع‌گیری اجتماعی مناسب و صحیح توسط دانشمندان علوم اجتماعی ـ شناخت پدیده‌های اجتماعی ـ جامعه‌شناسی تبیینی

۴) فراهم‌سازی زمینهٔ فهم متقابل انسان‌ها و جوامع از یکدیگر ـ کشف نظم و قواعد حاکم بر جهان اجتماعی ـ جامعه‌شناسی تفسیری

درس آزمون ۲

الف) در عبارات زیر موارد درست و نادرست را مشخص کنید.

۱. علوم اجتماعی دانش‌هایی است که چگونگی اثرگذاری اجتماعات بر کنش‌ها و شیوهٔ زندگی ما را به روش علمی مطالعه می‌کنند.

درست ◯ نادرست ◯

۲. پیش‌بینی پدیده‌های اجتماعی در علوم اجتماعی به سبب اینکه مستقل از معانی، اهداف و ارادهٔ انسان‌ها هستند پیچیده‌تر از علوم طبیعی است.

درست ◯ نادرست ◯

۳. اقتصاد، حقوق، جغرافیا و جامعه‌شناسی همگی شاخه‌های علوم اجتماعی بوده و پدیده‌های اجتماعی را مطالعه می‌کنند.

درست ◯ نادرست ◯

۴. علوم طبیعی، قوانین طبیعت و پدیده‌های طبیعی را شناسایی می‌کند، پس موضوع آن طبیعت و پدیده‌های طبیعی می‌باشد.

درست ◯ نادرست ◯

۵. علوم اجتماعی ظرفیت داوری دربارهٔ علوم تجربی چون فیزیک و زیست‌شناسی را دارد. درست ◯ نادرست ◯

۶. جامعه‌شناسی کلان، جامعه‌شناسی تبیینی و جامعه‌شناسی تفسیری سه رویکرد اصلی در جامعه‌شناسی هستند. درست ◯ نادرست ◯

ب) جاهای خالی را با کلمات مناسب پر کنید.

۷. شناخت کنش‌های انسان بدون فهم ..... و ..... آن ممکن نیست.

۸. به علوم ..... علوم تفهمی و به علوم ..... علوم ابزاری می‌گویند.

۹. علوم اجتماعی کنش‌های اجتماعی و پیامدهای آن یعنی ..... را مطالعه می‌کند و برای بررسی مطالعهٔ انواع و ابعاد کنش‌های اجتماعی ..... به وجود آمده است.

۱۰. علوم اجتماعی با شناخت ..... کمک می‌کند تا از فرصت‌های اجتماعات برخوردار شویم.

۱۱. در جامعه‌شناسی براساس ..... رویکردهای مختلفی شکل گرفته است.

ج) به سؤالات زیر پاسخ کوتاه دهید.

۱۲. علوم انسانی به فعالیتی چون «گردش خون» نمی‌پردازد. دلیل آن چیست؟

۱۳. مهم‌ترین ویژگی پدیده‌های طبیعی چیست؟

۱۴. چرا به علوم انسانی علوم انتقادی گفته می‌شود؟

۱۵. اقدام «آلفرد نوبل» مبنی بر اختصاص بخشی از دارایی خود جهت اهدا به افراد شایسته، بیانگر چیست؟

۱۶. موضوع هر یک از علوم زیر چیست؟

الف) زیست‌شناسی　　ب) اقتصاد　　ج) فلسفه　　د) زمین‌شناسی

۱۷. هر یک از موارد ستون اول با کدام‌یک از علوم ستون دوم مرتبط است؟

مفاهیم	علوم
۱) دربارهٔ فرصت‌ها و محدودیت‌های فناوری به انسان‌ها آگاهی می‌دهند.	الف) علوم اجتماعی
۲) به انسان‌ها امکان می‌دهند آثار و پیامدهای پدیده‌های طبیعی را پیش‌بینی و کنترل کنند.	ب) علوم انسانی
۳) به بررسی و مطالعهٔ کنش‌های اجتماعی و پدیده‌های کوچک می‌پردازد.	ج) علوم طبیعی
۴) دربارهٔ آثار و پیامدهای کنش بحث می‌کند.	د) جامعه‌شناسی خرد
	ه) جامعه‌شناس کلان

۱۸. در جدول زیر دست‌کم دو فایدهٔ علوم طبیعی و دو فایدهٔ علوم انسانی و اجتماعی را بنویسید.

فواید علوم طبیعی	فواید علوم اجتماعی و انسانی
۱)	۱)
۲)	۲)

د) به سؤالات زیر پاسخ کامل دهید.

۱۹. علوم انسانی و علوم اجتماعی چه رابطه‌ای با یکدیگر دارند؟ مثال بزنید و با رسم شکل نشان دهید.

۲۰. کدام دسته از علوم (طبیعی یا اجتماعی) دارای اهمیت بیشتری است؟ دلایل خود را ذکر کنید.

۲۱. علوم اجتماعی از چه طریق فرصت موضع‌گیری اجتماعی مناسب و صحیح برای دانشمندان را فراهم می‌آورند؟

۲۲. دانشمندان علوم اجتماعی با کشف نظم و قواعد جهان اجتماعی در چه جهتی به انسان‌ها یاری می‌رسانند؟

درس دوم

پاسخ‌نامه پرسش‌های چهارگزینه‌ای

۱. گزینهٔ ۲ اجتماعات، پدیده‌های اجتماعی هستند که ما خود با کنش‌هایمان آنها را پدید می‌آوریم و علوم اجتماعی به دانش‌هایی گفته می‌شود که اجتماعات انسانی و چگونگی اثرگذاری آنها بر کنش‌ها و شیوهٔ زندگی ما و همچنین اثرپذیری آنها از کنش‌ها و شیوهٔ زندگی ما را به روش علمی مطالعه می‌کنند.

۲. گزینهٔ ۲ موضوع علوم طبیعی، جهان طبیعت و پدیده‌های طبیعی است و فناوری حاصل آن است.

۳. گزینهٔ ۲ علوم انسانی از فعالیت‌های غیرارادی بحث نمی‌کنند؛ زیرا کنش نیستند (اما فعالیت‌های اقتصادی کنش هستند وویژگی‌های کنش را دارند) و علم مردم‌شناسی هم از شاخه‌های علوم انسانی و هم علوم اجتماعی محسوب می‌شود. روانشناسی زیرشاخهٔ علوم انسانی است.